

Recht doen aan de aarde en haar bewoners:
Christelijke ethiek
op zoek naar een
nieuw samenlevingsmodel

Prof. Yves De Maeseneer

Faculteit Theologie en religiewetenschappen

KU Leuven

Paus Franciscus (1936-2025)

- hoofd Rooms-katholieke Kerk
- publicatie van encycliek:

Laudato si': *Over de zorg voor ons gemeenschappelijk huis* (24 mei 2015) [Afkort als *LS*]

- invloed op de VN-klimaatconferentie (COP21, 2015), Klimaatverdrag van Parijs
  - oproep tot wereldwijde dialoog en actie
  - pleidooi voor “integrale ecologie” :
    - “een echte ecologische aanpak evolueert steeds naar een sociale aanpak waarbij gerechtigheid deel moet uitmaken van het milieudebat, om zowel de schreeuw van de aarde als die van de arme te horen.” (LS 49)
    - ecologische kwestie als meer dan alleen praktische problemen die door experts moeten worden opgelost: crisis van ons **paradigma** (= wereldbeeld, analyse- en oriëntatiekader)
- >> integraal = ecologisch, sociaal, politiek & cultureel, spiritueel

HET KORAAAL

Ontdek de pracht van deze bruisende onderwatersteden vol leven en kleur.

Status: 50 procent verdwenen

Aantallen: 500-600 soorten

Bedreigingen: klimaatverandering, vervuiling en overbevissing

Schematische verkenning van je eigen paradigma

Waar situeren we ons als mensen ten opzichte van...

- niet-mensen (niet-menselijke levende wezens/niet-menselijke natuur)?
- ecosystemen (grotere samenhangende gehelen van levende wezens en natuur)?
- aarde (het globale geheel van ecosystemen)?
- God?
- ...

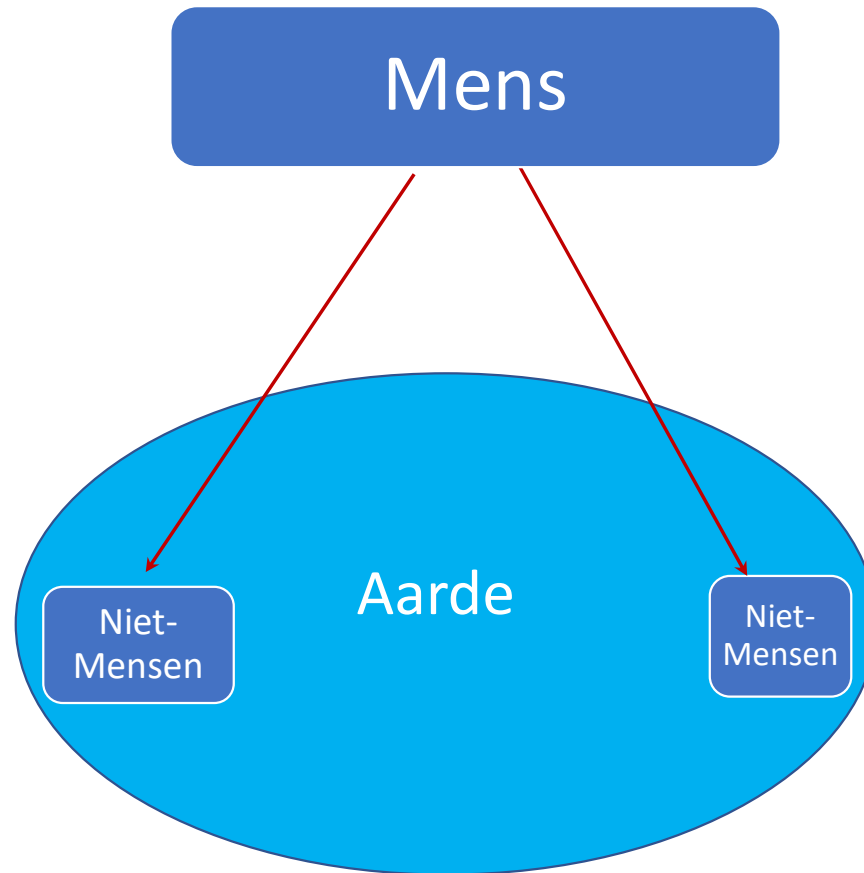
Wat staat centraal? [POSITIES]

Wat voor verhoudingen zijn er? [RELATIES]

>> Paradigma's uit ecologische ethiek (telkens schema met metafoor en '-centrisme') vanuit *Laudato si'* belicht met focus op rechtvaardigheid

PARADIGMA 1: MENS ALS HEERSER

Tiranniek antropocentrisme

Wie is “de Mens”?

• mannen/mannelijk cultuur verstand/geest beschaving/orde	vrouwen/vrouwelijk natuur gevoel/lichaam wildernis/chaos

---

God/hemel

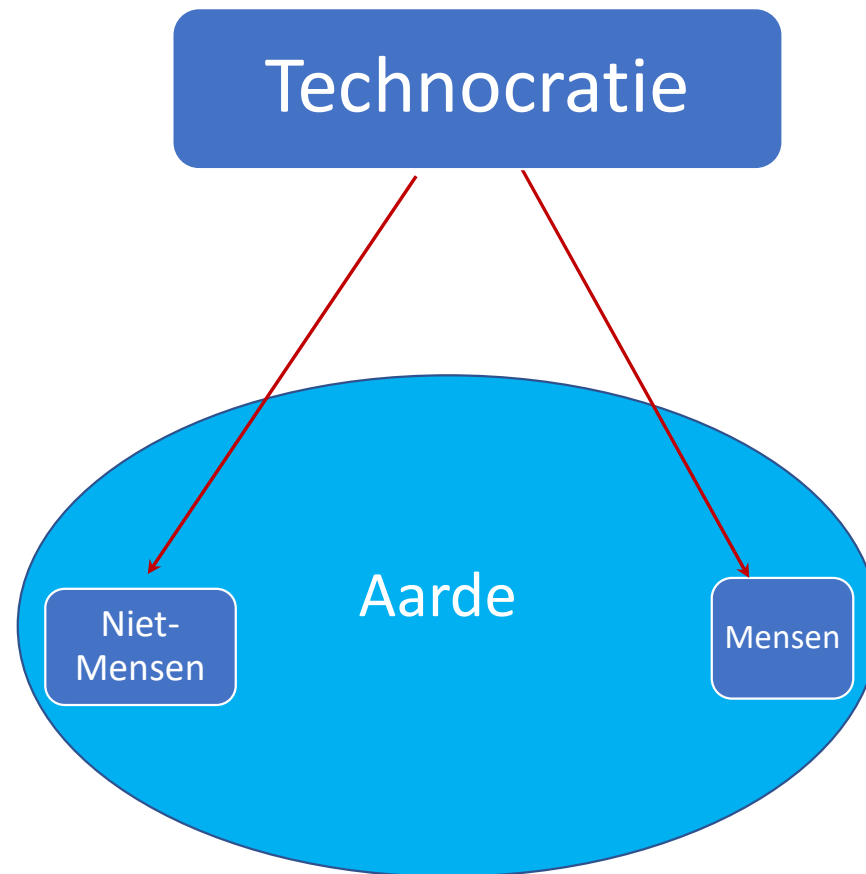
aarde

Ecofeministe Vandana Shiva

TECHNOCRATISCH PARADIGMA: MENS ALS HEERSER

Tirannieek antropocentrisme

Kritiek van paus Franciscus op het “technocratisch paradigma”

* *techno-cratie* = ‘techniek’ + ‘heerschappij’

* ontspoorde machten (‘WTK-bestel’) & verstoorde relaties

- **machtige mensen-natuur/kwetsbare mensen** (als object):

afstandelijk; onverschillig; eendimensioneel; instrumenteel

“wegwerpcultuur die zowel de uitgestotenen treft als de dingen die snel tot afval gereduceerd worden” (LS 22)

- **mens-God**: hoogmoed & idolatrie

“De schepping lijdt schade ‘wanneer wij zelf het laatste woord hebben, wanneer alles louter ons eigendom is en wij het uitsluitend voor onszelf gebruiken. Het misbruik van de schepping begint wanneer wij geen hogere instantie meer erkennen dan onszelf, wanneer wij niets anders zien dan onszelf.’” (LS 6)

Kritiek van paus Franciscus op het “technocratisch paradigma” (vervolg)

* *techno-cratie* = ‘techniek’ + ‘heerschappij’

* ontspoorde machten (‘WTK-bestel’) & verstoorde relaties

- machtige mensen-natuur/kwetsbare mensen

- mens-God

- technologie-mens: doel-middel-omkering

"Het technocratische paradigma is zo dominant dat het zeer moeilijk is ... om gebruik te maken van de technische mogelijkheden zonder hun interne logica te volgen. ... De techniek is geneigd om alles op te nemen in haar ijzeren logica, en de mens die de techniek beheerst “weet dat wat er uiteindelijk op het spel staat, niet de bruikbaarheid is noch het welzijn, maar dat ... macht haar drijfveer is – een heerschappij over alles” (Romano Guardini). ... De beslissingscapaciteit, de meest authentieke vrijheid en de ruimte voor alternatieve creativiteit van het individu worden beperkt." (LS 108)

Rechtvaardigheid?

Bv. *Fast Fashion*:

Wie draagt de kleren?

Wie draagt de lasten?

[Animals](#)

[History & Culture](#)

[Travel](#)

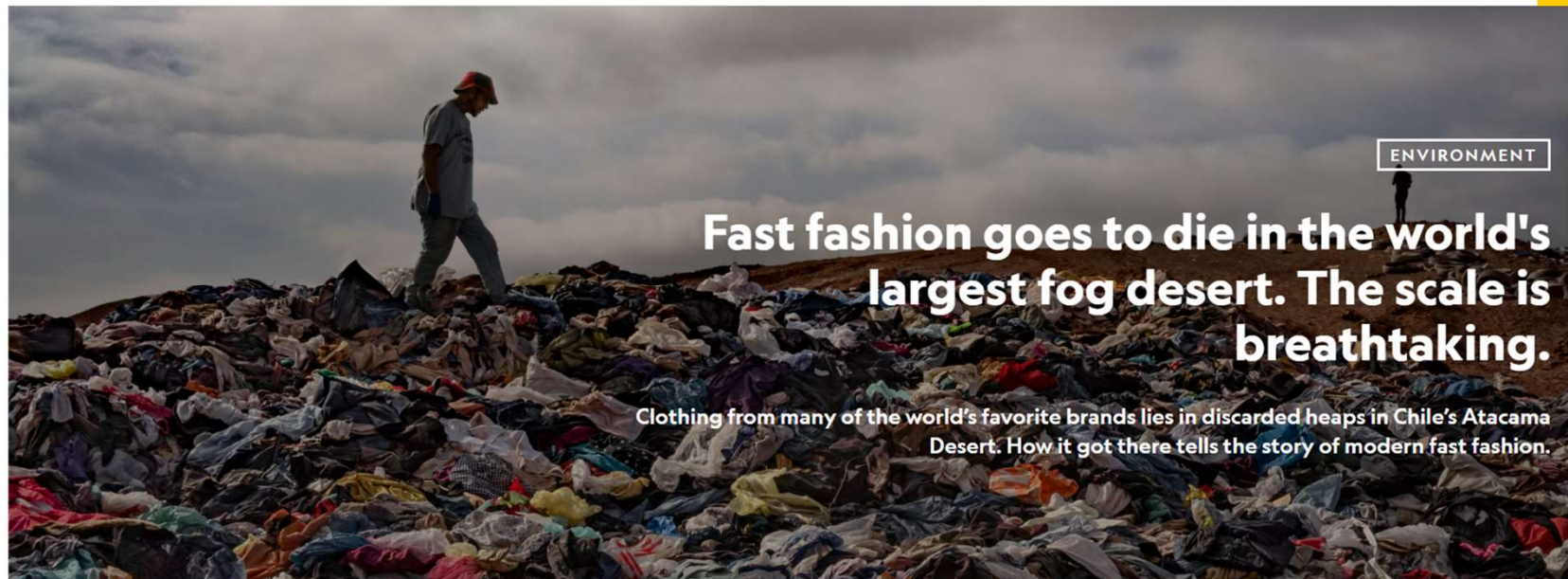
[Health](#)

[Science & Nature](#)

[Shows](#)

[More](#)

[Q](#) [Log In](#)

ENVIRONMENT

Fast fashion goes to die in the world's largest fog desert. The scale is breathtaking.

Clothing from many of the world's favorite brands lies in discarded heaps in Chile's Atacama Desert. How it got there tells the story of modern fast fashion.

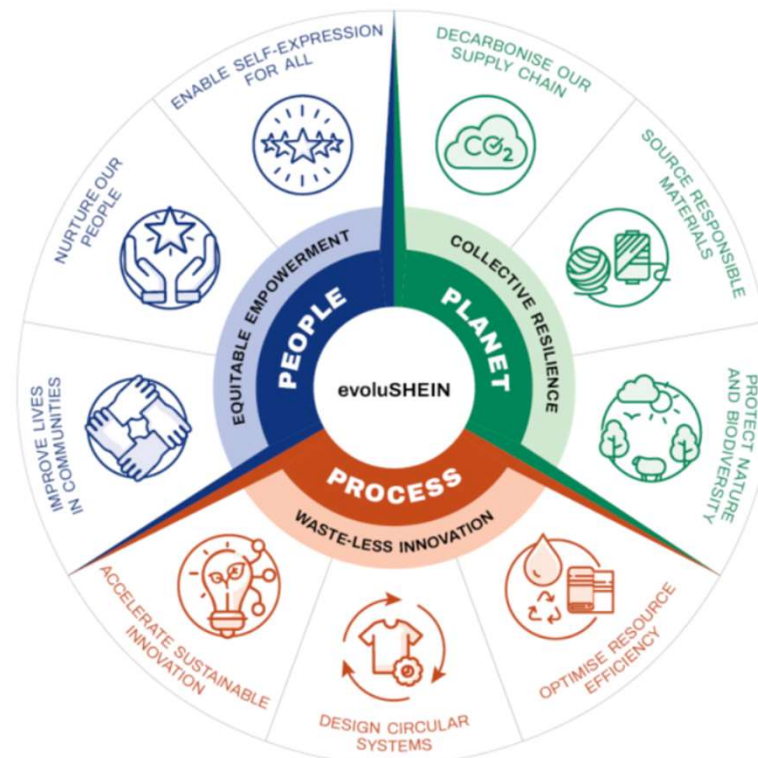
<https://www.sheingroup.com/our-impact/>

SHEIN

ABOUT US ▾ OUR BUSINESS ▾ OUR IMPACT ▾ NEWSROOM CAREERS Q

OUR evoluSHEIN ROADMAP

SHEIN's evoluSHEIN roadmap details three pillars that represent our comprehensive strategy for driving our mission to provide inclusive and affordable fashion for all, regardless of culture, gender, age, body type, ability, or economic status. The three strategic pillars are Equitable Empowerment (People), Collective Resilience (Planet), and Waste-Less Innovation (Process).

KRITIEK: <https://instituteofsustainabilitystudies.com/insights/news-analysis/shein-greenwashing-leads-to-1-16m-fine/>

Environmental justice

Socio-ecologische rechtvaardigheid: vier dimensies

- **Verdeling:**

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

- **Procedure:**

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

- **Erkenning:**

Wie/wat telt mee?

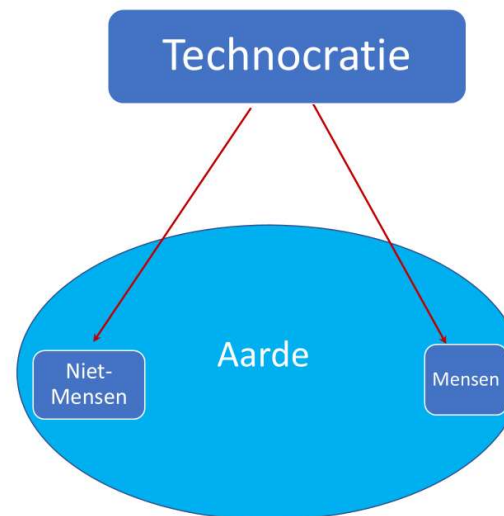
Wie/wat is van waarde?

- **Herstel:**

Wie herstelt wat?

Wie/wat wordt gecompenseerd?

TECHNOCRATISCH PARADIGMA: MENS ALS HEERSER
Tiranniek antropocentrisme

Klimaatrechtvaardigheid: 4 kernprincipes

Het KIN hanteert vier principes van klimaatrechtvaardigheid.

Verdelende
rechtvaardigheid

Procedurele
rechtvaardigheid

Erkennings-
rechtvaardigheid

Herstellings-
rechtvaardigheid

PARADIGMA 2: MENS ALS ONDERDEEL VAN ECOSYSTEEM

Ecocentrisme

Rechtvaardigheid?

- **Verdeling:**

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

- **Procedure:**

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

- **Erkenning:**

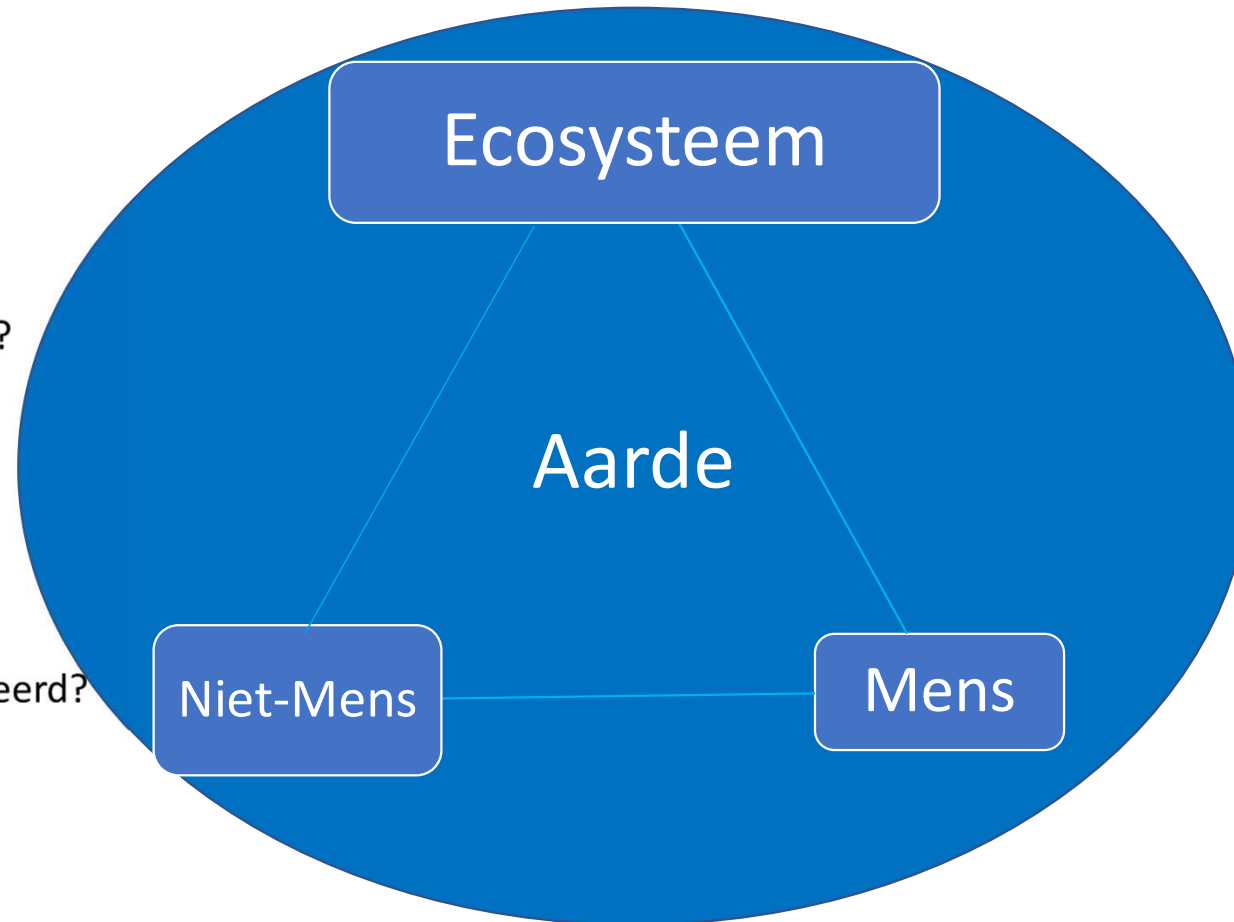
Wie/wat telt mee?

Wie/wat is van waarde?

- **Herstel:**

Wie herstelt wat?

Wie/wat wordt gecompenseerd?

PARADIGMA 3: DE MENS ALS RENTMEESTER

Gematigd antropocentrisme

“WIJ ZIJN GOD NIET. De aarde was er al voordat wij er waren en zij werd aan ons gegeven. ... Het is belangrijk de Bijbelse teksten in hun context te lezen (“heersen” Gen 1,28)... en zich te herinneren dat we uitgenodigd worden om de tuin van de wereld te “bewerken” en “ervoor te zorgen” (cf. Gn 2,15 over tuin van Eden). ‘Bewerken’ verwijst naar ploegen, telen of verbouwen, terwijl ‘beheren’ betekent beschermen, in stand houden, verzorgen, bewaken.’ (LS 67)

“Dat komt neer op een relatie van WEDERZIJDSE VERANTWOORDELIJKHEID tussen de mens en de natuur. Iedere gemeenschap kan van het goede van de aarde nemen wat zij nodig heeft om te overleven, maar ze heeft ook de plicht om de aarde te beschermen en haar vruchtbaarheid voor TOEKOMSTIGE GENERATIES te verzekeren. Want, “AAN DE HEER BEHOORT DE AARDE” (Ps 24, 1), AAN HEM BEHOORT “DE AARDE MET AL WAT EROP IS” (Dt 10, 14). God verwerpt dus alle aanspraak op absoluut eigenaarschap: “Verkoop van land mag terugkoop niet uitsluiten, want het land behoort aan Mij; u bent er vreemdelingen en gasten” (Lv 25, 23)” (LS 67).

PARADIGMA 3: DE MENS ALS RENTMEESTER

Gematigd antropocentrisme

Rechtvaardigheid?

• Verdeling:

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

• Procedure:

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

• Erkenning:

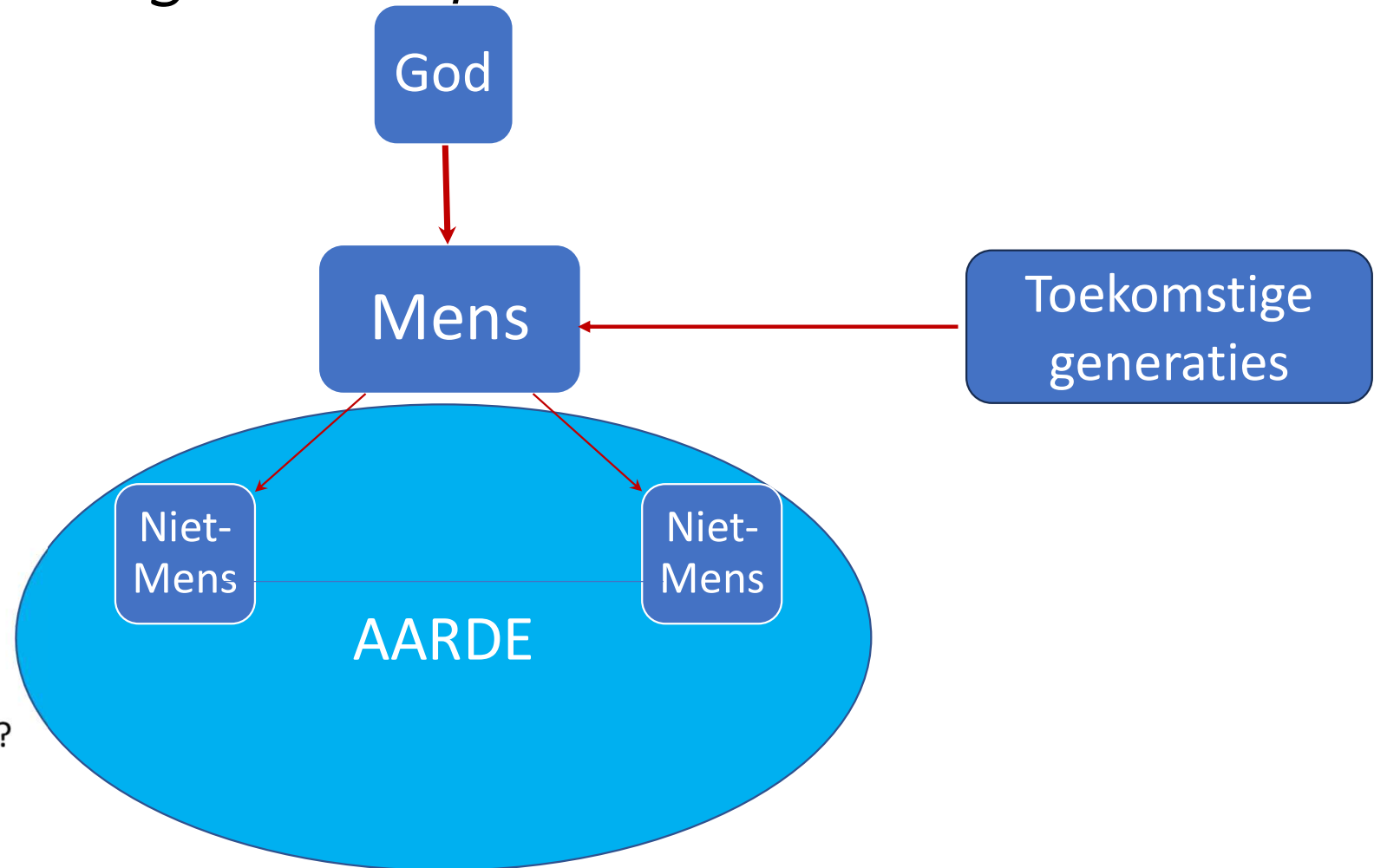
Wie/wat telt mee?

Wie/wat is van waarde?

• Herstel:

Wie herstelt wat?

Wie/wat wordt gecompenseerd?

PARADIGMA 4: DE MENS ALS CONTEMPLATIEF WEZEN

Theocentrisme

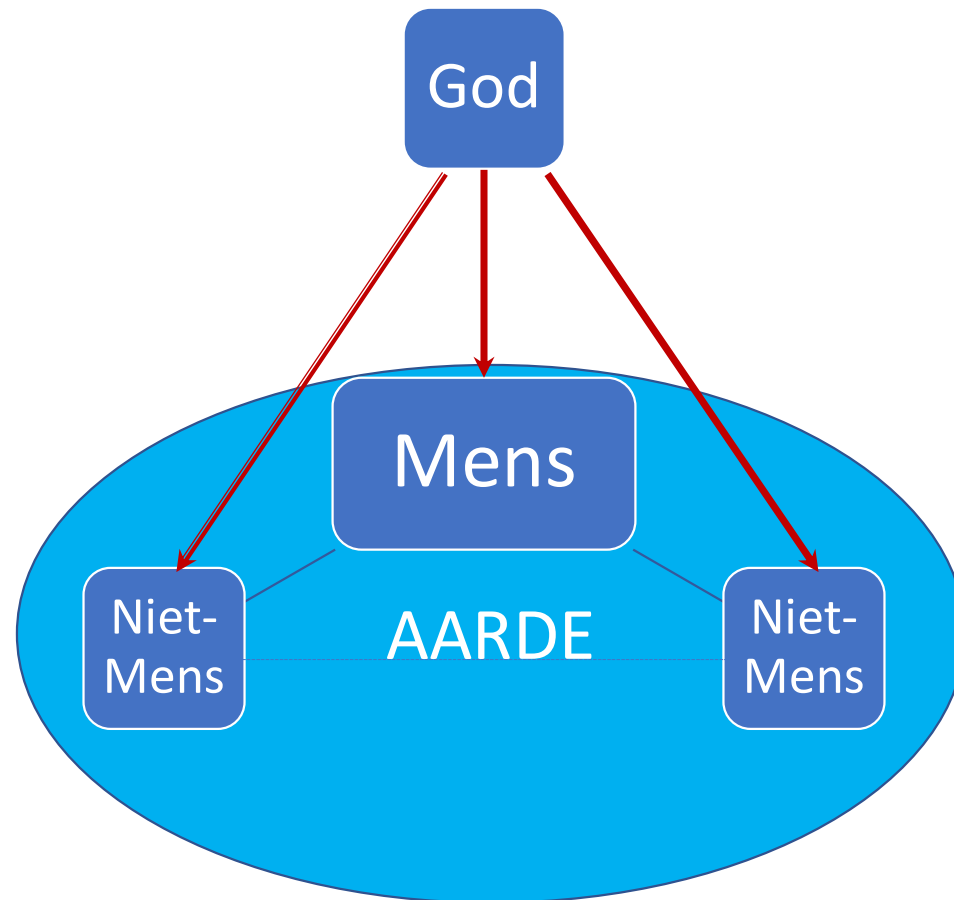
“Terwijl we de dingen op een verantwoorde wijze mogen gebruiken [verwijzing naar het rentmeesterschap], worden wij *ook* opgeroepen om te erkennen dat de andere levende wezens in de ogen van God hun eigen waarde hebben en “alleen al door hun bestaan Hem zegenen en verheerlijken”, want “de Heer zal vreugde beleven aan alles wat Hij gemaakt heeft” (cf. Ps 104,13)” (LS 69 – mijn cursivering).

“De wereld is meer dan een probleem dat moet worden opgelost, het is een vreugdevol mysterie dat wij *in blijdschap en lofprijzing contempleren.*” (LS 12)

“Waarnemen dat ieder schepsel *de lofzang* van zijn bestaan zingt, betekent leven met vreugde in de liefde van God en de hoop”. (Bisschoppen van Japan, geciteerd in LS 85)

PARADIGMA 4: DE MENS ALS CONTEMPLATIEF WEZEN

Theocentrisme

PARADIGMA 4: DE MENS ALS CONTEMPLATIEF WEZEN

Theocentrisme

[Over biodiversiteit:]

“... het volstaat niet om de verschillende soorten vanuit hun eventuele bruikbaarheid te benaderen, ze hebben ook een intrinsieke waarde. Elk jaar verdwijnen duizenden soorten planten en die die we niet meer zullen kennen, die onze kinderen niet zullen zien, ze zijn voor altijd verloren. Door ons kunnen duizenden soorten God niet meer loven en kunnen ze ook hun boodschap niet meer aan ons doorgeven. DAT RECHT HEBBEN WE NIET” (LS 33, cf. LS 86).

PARADIGMA 4: DE MENS ALS CONTEMPLATIEF WEZEN

Theocentrisme

Rechtvaardigheid?

- **Verdeling:**

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

- **Procedure:**

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

- **Erkenning:**

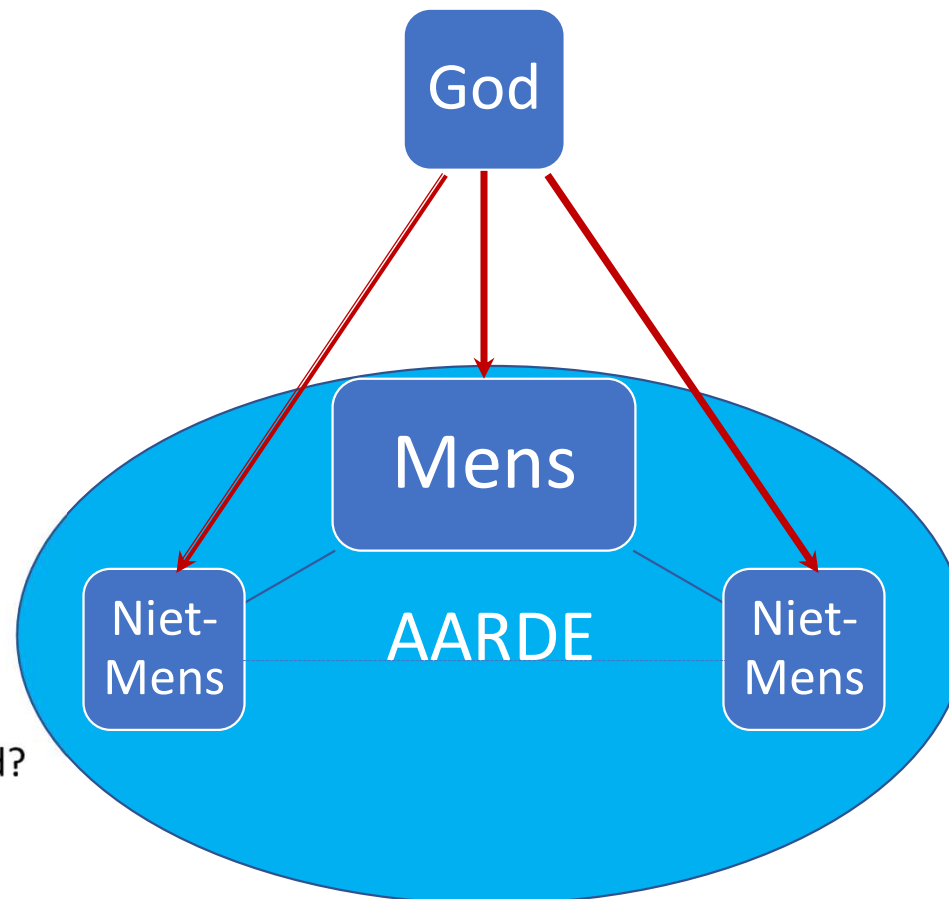
Wie/wat telt mee?

Wie/wat is van waarde?

- **Herstel:**

Wie herstelt wat?

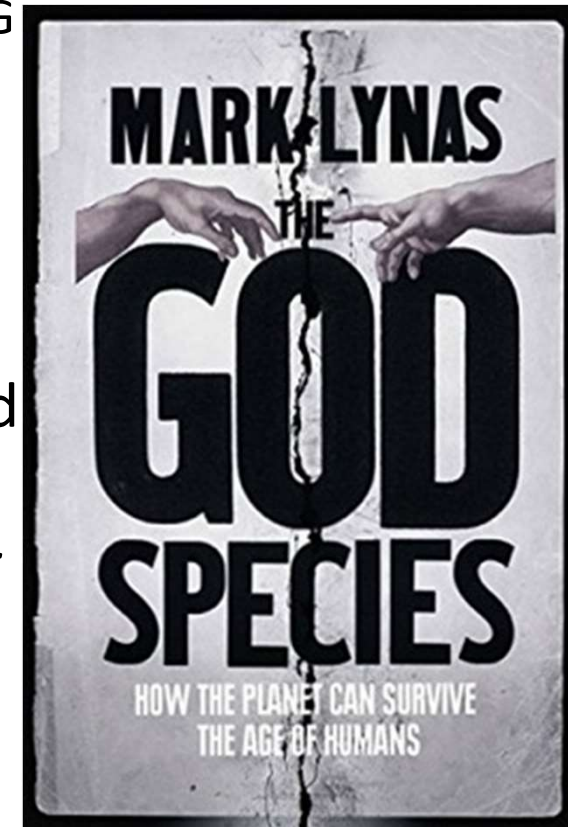
Wie/wat wordt gecompenseerd?

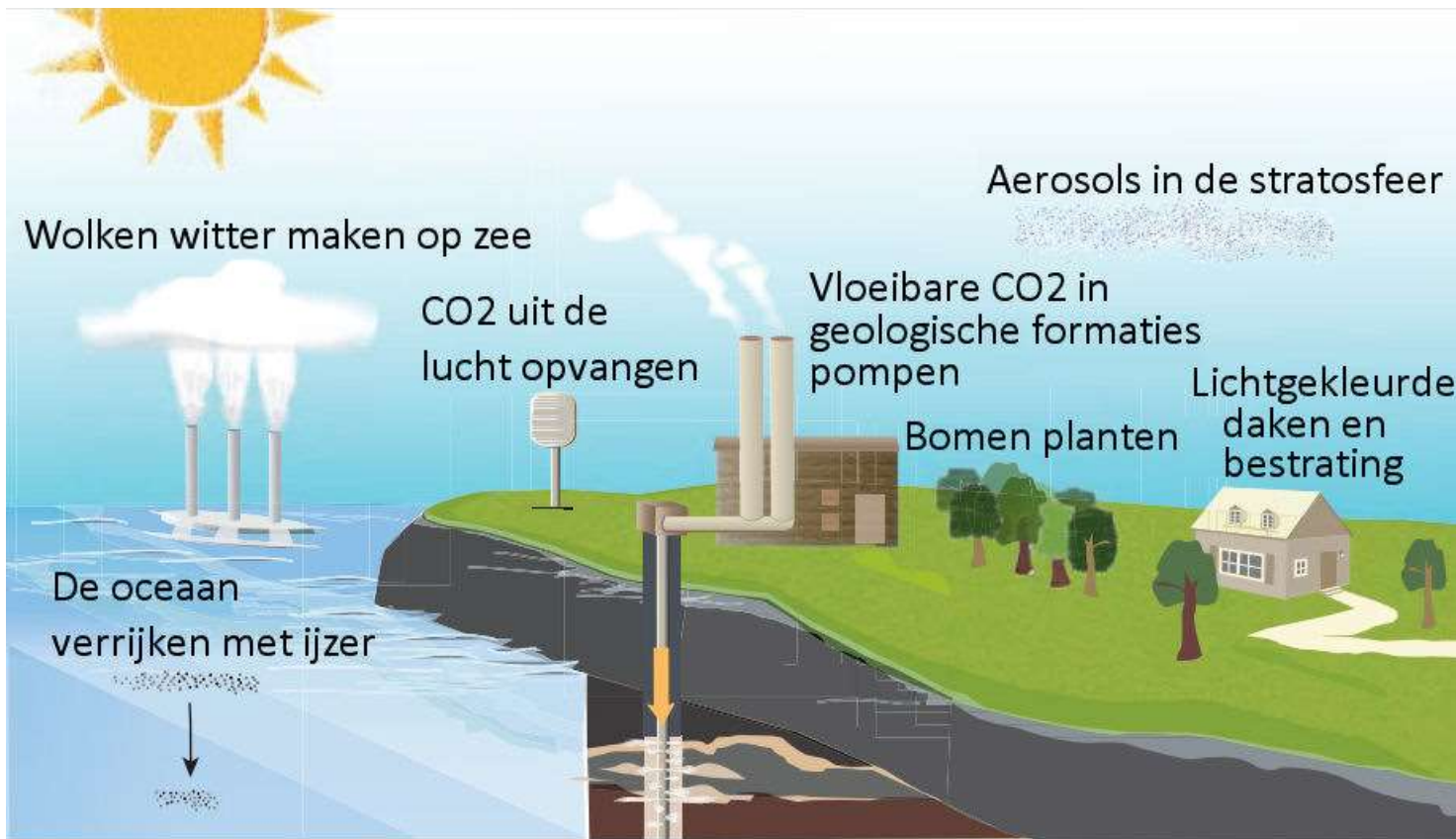
PARADIGMA 5: *De mens als God* Verlicht antropocentrisme

“Central to the standard Green creed is the idea that PLAYING GOD is dangerous. Hence the reflexive opposition to new technologies from splitting the atom to cloning cattle. My thesis is the reverse: playing God (in the sense of being intelligent designers) at a planetary level is essential if creation is not to be irreparably damaged or even destroyed by humans unwittingly deploying out newfound powers in disastrous ways. *At this stage, false modesty is a far greater danger than hubris* [overmoed].” (Mark Lynas, co-auteur [Ecomodernistisch manifest](#))

“WE ARE AS GODS AND MIGHT AS WELL GET GOOD AT IT” (Stewart Brand)

Illustratie PARADIGMA 5: *De mens als God* Verlicht antropocentrisme of technocratie?

Voorbeelden van klimaatengineering-technologieën. Bron: GAO.

© Jim Lee

Rechtvaardigheid?

- **Verdeling:**

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

- **Procedure:**

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

- **Erkenning:**

Wie/wat telt mee?

Wie/wat is van waarde?

- **Herstel:**

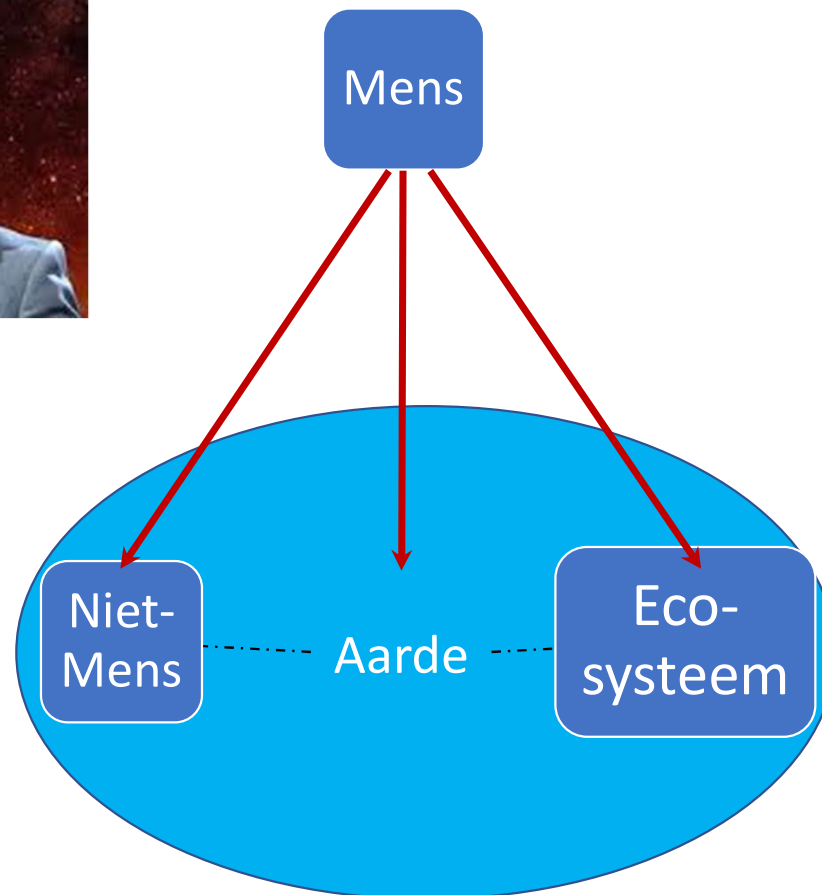
Wie herstelt wat?

Wie/wat wordt gecompenseerd?

Theocentrische kritiek

““Prijst God” is de naam van deze brief. Want een menselijk wezen dat pretendeert zich in de plaats van God te stellen, wordt het grootste gevaar voor zichzelf.” (Paus Franciscus, *Laudate deum*, 2023, nr. 23)

PARADIGMA 5: *De mens als God* Verlicht antropocentrisme

Naar een ander paradigma voor technologie?

Bv. Biomimicry

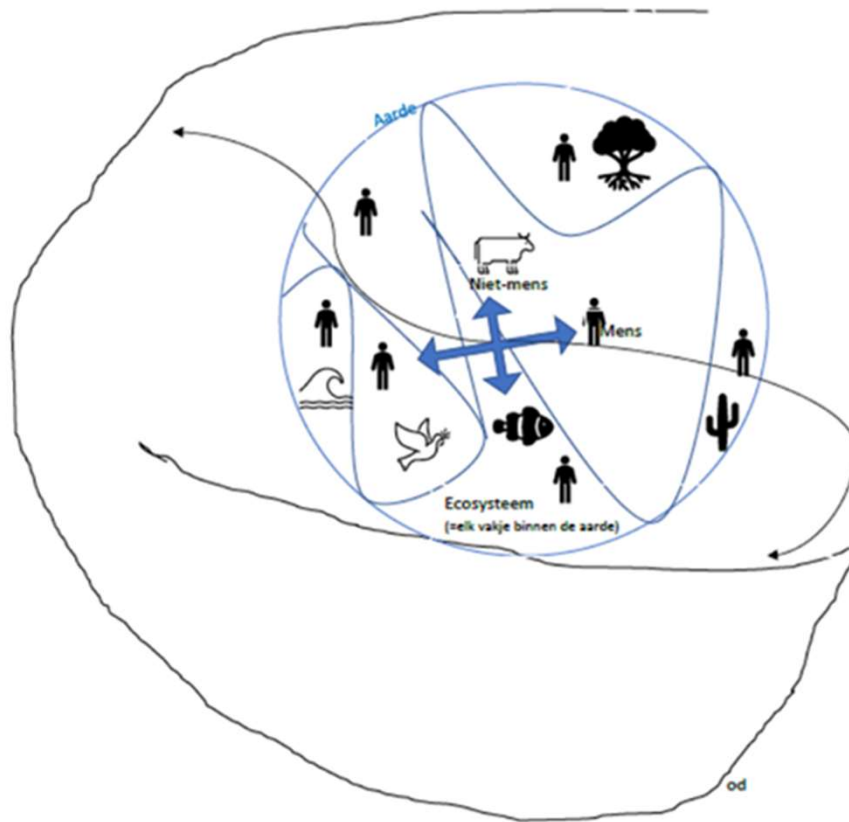
“Wanneer we kijken naar wat echt duurzaam is, dan is de natuurwereld het enige model dat over lange termijn echt heeft gewerkt.” (biologe Janine Benyus)

“*Biomimicry* biedt een empathisch, verbonden verstaan van hoe het leven werkt en waar wij er uiteindelijk in passen. ... We kunnen door imitatie van de natuur niet alleen van haar wijsheid leren, maar in dit proces ook onszelf – en de planeet – genezen.”

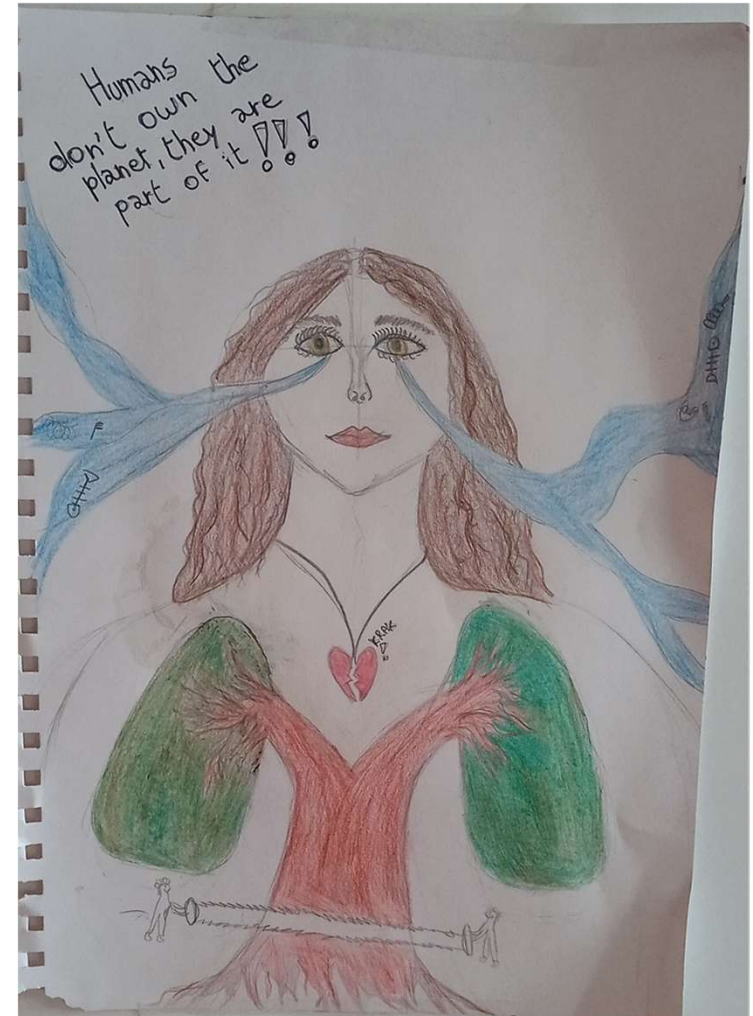
<https://biomimicry.org/what-is-biomimicry/>

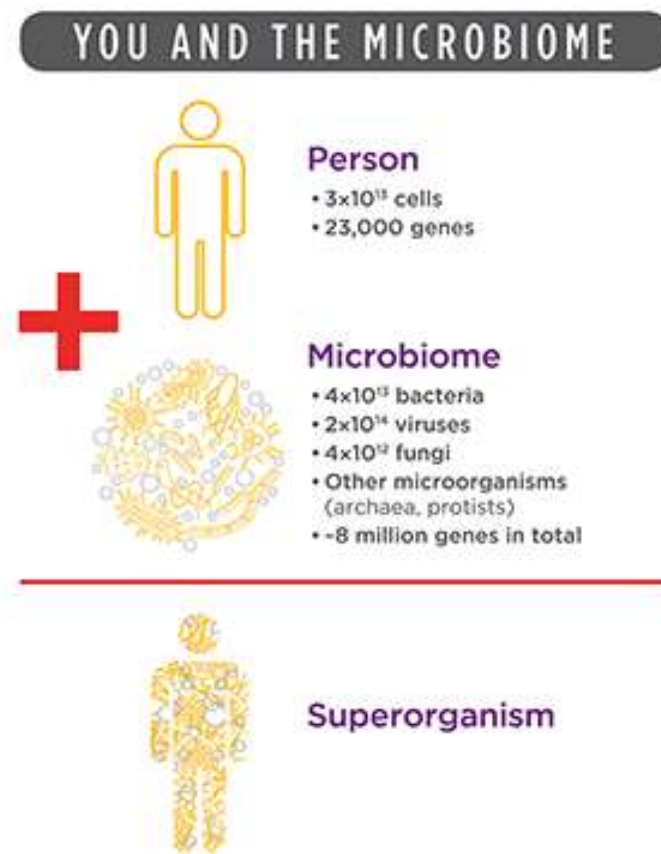
PARADIGMA 6: De mens als deel van web van het leven: Interdependentie ('relatie-centrisme')

“Alles is met alles verbonden”
(LS 11,42,56,66,70,89,91,92,111,117,120,138,240)

Mensen *zijn* ecosystemen.

“We zijn vergeten dat wij zelf uit het stof van de aarde bestaan (vgl. *Gen2:7*); ons lichaam zelf is opgebouwd uit haar elementen, we ademen haar lucht in en putten leven en verfrissing uit haar wateren.” (LS 2)

God als relatie en bron van universele vervlochtenheid:

“...ieder schepsel draagt in zich een specifieke trinitaire (drie-ene) structuur ... De goddelijke personen zijn de dragende relaties en de wereld, geschapen naar goddelijk model, is een weefsel van relaties” (LS 239-240).

Newgrange & Book of Kells

“Alles is met elkaar verbonden en wij, mensen, zijn samen als broeders en zusters op pelgrimstocht, met elkaar vervlochten door Gods liefde voor elk van zijn schepselen en in tedere genegenheid ook verenigd met broeder zon, zuster maan, zuster rivier en moeder aarde” (LS 92).

"De hemel is mijn vader, de aarde is mijn moeder en zelfs een nietig wezen als ikzelf heeft een beschuttende plaats in hun midden. Wat zich over het heelal uitstrekt beschouw ik als mijn lichaam; en wat het heelal stuwt, aanzie ik als mijn natuur. Alle mensen zijn mijn broeders en zusters, en alle levende wezens en dingen zijn mijn gezellen." (Chinese filosoof Zhang Zai, 1020-1077)

‘If you consider this vastness of this universe, this Planet Earth is just a small boat. If this boat is sinking, then I think we will have to all sink together.’ (VN-secretaris Ban Ki-moon, Parijs, 2015)

PARADIGMA 6: De mens als deel van web van het leven: Interdependentie ('relatie-centrisme')

Rechtvaardigheid?

• Verdeling:

Wie geniet de lusten?

Wie draagt de lasten?

• Procedure:

Wie zit mee aan tafel?

Hoe worden regels bepaald?

• Erkenning:

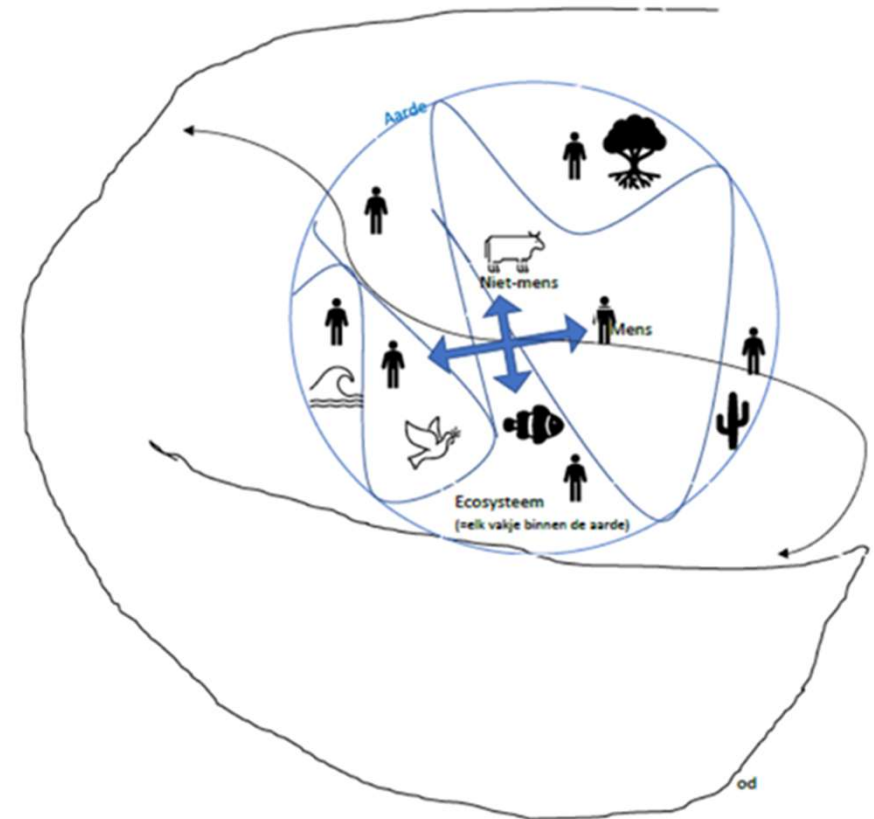
Wie/wat telt mee?

Wie/wat is van waarde?

• Herstel:

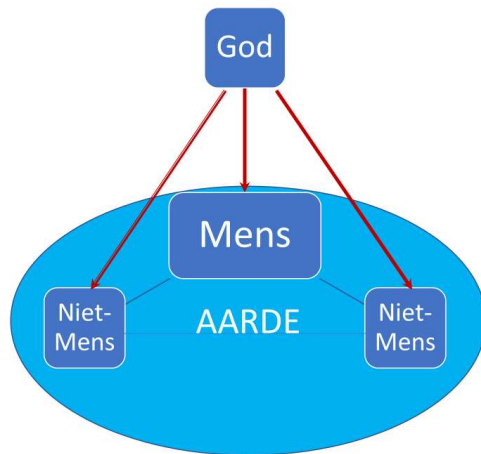
Wie herstelt wat?

Wie/wat wordt gecompenseerd?

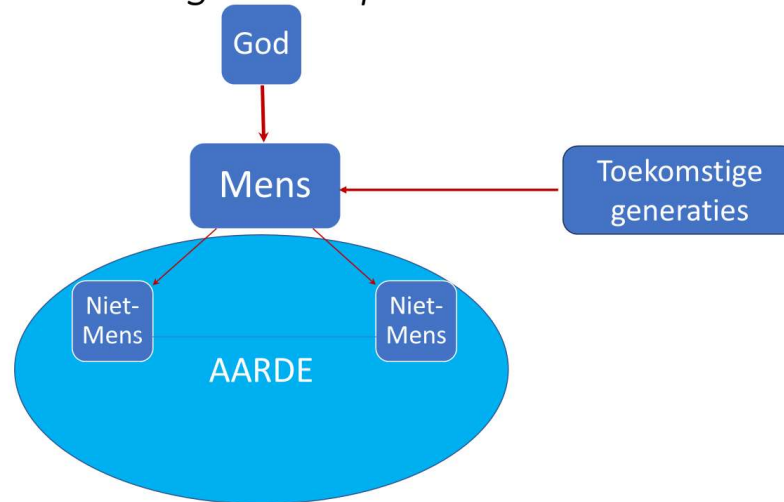
Integrale ecologie als antwoord op het technocratische paradigma: een combinatie van drie paradigma's?

PARADIGMA 4:
CONTEMPLATIEF WEZEN
Theocentrisme

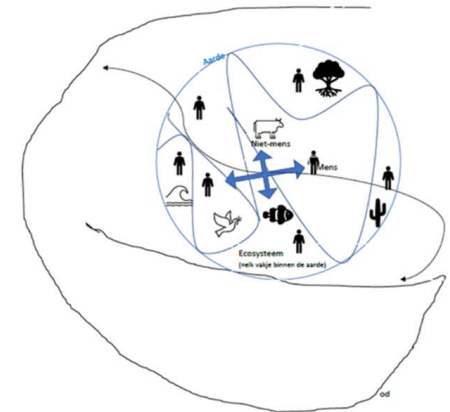
Laudato si':

PARADIGMA 3: RENTMEESTER
Gematigd antropocentrisme

Zorg voor

PARADIGMA 6: De mens als deel
van web van het leven:
Interdependentie

ons gemeenschappelijk huis

“Wees geprezen, mijn Heer”, zong de heilige FRANCISCUS VAN ASSISI. In dit mooie loflied herinnerde hij ons eraan dat ons gemeenschappelijke huis als het ware een zuster is met wie wij het bestaan delen, en als een mooie moeder die ons in haar armen neemt: “Wees geprezen, mijn Heer, om [per: door?] onze zuster moeder aarde...” (LS 1)

“... integrale ecologie vraagt om een open staan voor categorieën die de taal van de exacte wetenschappen of van de biologie te boven gaan en ons verbinden met het wezenlijke van de mens. Zoals dat gebeurt wanneer wij op iemand verliefd worden, was Franciscus’ reactie, telkens wanneer hij naar de zon, de maan, de kleinste dieren keek, zingen en daarbij betrok hij in zijn lof alle andere schepselen. Hij stond in verbinding met heel de schepping en preekte zelfs tot de bloemen en “hij nodigde ze uit om God te prijzen en lief te hebben...”. ...veel meer dan een intellectuele waardering of economische berekening, omdat voor hem ieder schepsel een zuster was, met hem verbonden door banden van genegenheid. Daarom voelde hij zich geroepen zorg te dragen voor alles wat bestaat. ... Als wij zonder deze openheid voor verbazing en verwondering de natuur en het milieu benaderen, als wij niet meer de taal spreken van broederschap en schoonheid in onze relatie met de wereld, zullen onze gedragingen die zijn van een overheerser, van een consument of van een pure uitbouter van de natuurlijke bronnen, die niet in staat is paal en perk te stellen aan zijn directe belangen.” (LS 11)